

Zempléni gyászjelentések

A gyászt népünk mindennapjaihoz tartozó eseménynek tekintette, melyhez bizonyos magatartási formák párosultak.

A gazdag néprajzi irodalomból tudjuk a siratás, a virrasztás, a kopsorsóba tétel, a temetés szokásait. A halál szomorú tényét, a temetés idejét a távolabb élő rokonoknak, ismerősöknek szóbeli híradással, levélben, gyászjelentésben tudtatták a közvetlen hozzátartozók. Ezt az írásos közlést néprajzi irodalmunk újabb szokásnak mondja, de a most bemutatandó néhány adat elég bizonyítéka lehet, hogy már a XVII—XVIII. században is gyakran előfordult, tehát nem egészen újkeletű.

A gyászjelentések tartalma, formája az évszázadok során sokat változott. E változások jól megfigyelhetők a levéltárunkban megőrzött régi gyászírádások, temetésre meghívó levelek szövegében, melyekben a gyászolók a meghaltak érdemeit felemlítve a „maradékot” tudatják a szomorú eseményről. A szövegek bizonyoságot tesznek arról, hogy milyen tapintatos, alázatos, megtört, a nagy veszteséget érzékeltető, de kérkedő, fitogtató, az érdemeket túlbecsülő is lehet e hang, mely nem mindig a meghaltnak a meghaltról, hanem az élőknek az élőkrol szól. A mondandó formai keretekben, stílusgyakorlatokkal jelentkezik, igazodva a család rangjához, a meghalt személyéhez.

A korai időben az írástudók, főúri családok jogi megbízottjai a család igényét, véleményét fogalmazták és írták meg a gyászjelentésekben. A XIX. század elejétől a nyomdáknak már kész formák is voltak, felekezeti hovatartozások szerint más-más jellel kereszttek, kopjafák, babérkoszorúk stb., és a szöveget mindig gyászkeretbe foglalták. Ezek az ajánlott és a fordulatokban előkészített szövegek igazodtak az életkorhoz, a meghalt érdemeihez. Hasonlóan a mai gyászírádásokhoz más szövegű volt a gyermekek, nők, férfiak, katonák, közéleti érdemeket szerzették gyászjelentései.

Legmegrögzöttebbek az egyszerű kézírásos meghívók — noha az alsóbb néprétegek gyászának híradásáról nem maradtak adatok —, amelyekből a félelem, a magukra maradtak gyámoltalansága, a gyermeki, házastársi, emberbaráti hűség tisztessége, veszteségérzete szól.

A közéleti emberek néhány szép gyászjelentését közöljük, melyeket Zemplén vármegye vezetőihez küldtek. Zabolai Mikes Mihály temetésére szóló meghívó 1663-ból:

„Árva állapotom szerint való szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek, mint jó akaró Uramnak. Isten sok javaival szerencsésítse Kegyelmedet.

Mivel Isten Ó Szent Felségének elvégeztet akaratya s Decretoma hogy minden ez világra született embernek egyszer meg kellessen halnia, mely Sententia és Decretom alá lévén vettette az én Szerelmes Édes Uram is Néhai Nemzetes Zabolai Mikes Mihály Uram ki minek utánna életiben Méltóságos Fejedelem mellett szolgált volna dicséretesen Munkács várában Kegyelmes Asszonyunk s Urunk Eő Nagyságok Kegyelmeiségekből Continualván lakását egy ideig való súlyos betegségének utána die 15 Novembris Anno 1662 éjjeli 12 és egy óra között Isten ez árnyék világából kiszólitotta, nekem meg maradtott előzvegynek holtig való gyászomra és keserűségemre. Mely megnevezett Édes Uramnak meg hídgedett teteme mivel már egyebet nem kíván, hanem hogy az ő Annyának az Földnek az honnan vetetett volt meg adassák ennek tisztességesen és kerestény mód szerint való eltakarítását Atyámfiai s jóakaróin egyenlő tetszésekből rendeltem ez jövendő Februáriusnak 1. napjára Anno 1663. az Ungvári Várhely Sz. András Templomban megh lenni. Minek okáért Kegyelmedet jóakaró Uramat becsülettel kérem Asszonyommal Ó Kegyelmével az megh irt napra és helyben Ungváron 8 órakor reggel jelen lenni és maga jelenlétével szegény Édes Uram meghídgedett tetemének eltakarításának napját Condecoralni ne neheztelje, mely Kegyelmed ebbeli keresztényi fáradságát engedje Isten örvendetesebb dologban szolgálhassam meg. Választ várván Kegyelmedtől éltesse Isten jó egészségben Kegyelmedet.

Ex Arce Munkács die 16. Január. Anno 1663.

Kegyelmednek becsülettel szolgál Néhai Nemzetes Mikes Mihály Uram meghagyott Eözvegy Árva Paczolai Borbála.”

A következő két gyászjelentés férj és feleség halálát tudatja. Szirmay András Zemplén vármegyének többszöri országgyűlési követe, temetése 1724-ben volt, a feleségé pedig 1733-ban:

„Árva állapotombeli alázatos szolgálatomnak ajánlása után, hogy az Úr Isten Nagyságotok Kegyelmeitek ez Új esztendőnek beállásával minden ügyes-bajos dolgaiban és Koronás Király Urunk Eő Felsége szolgálatjában boldogitván minden szomorú változásoktól oltalmazza szivesen kívánom.

Első Atyáinknak engedtelenségéért Istennek böles Decretuma mely szomorú sorsa juttatta légyen minden maradékot, az minennapi példa bizonyította, hogy minden ember földből alkotottván, minekutána a vízi buborék, kevés ideig elmúlásával éljen, élete az szerint elfolyog. Így lévén sorsa az Édes Uramnak is, Néhai Tekintetes Nemzetes Szirmay András Uramnak, Nagyságotok, Kegyelmeitek holtig való hű szolgálójának, ki is életének hatvannyolcad fél esztendeig vélem való lakásának harminc negyedikét töltötte volna, sok buzgóságos Istenes fohászokdái és Idvezítő Jézusa szüntelen való segítségül való hívási között Teremtő Ura Istenének lelket, az kitül vette vala, ez elmúlt 1723. Esztendőbeli Karátson Havának 9-dik napján reggeli 5 óra tájban boldogul megadta. Nekem és meghagyatott Gyermekeimkel elfelejtethetetlen gyászunkra, kinek meghídgedett tetemi, tölem egyebet nem kívánom a tisztességes eltakarításánál. Arra való nézve jó Urammal köz megegyezéssel végeztem ezen folyó esztendőbeli böjtöl havának 6. napján a pászicsi templomban elei szokott temető helyében véghet vitnem, hogy azért azon Édes Uram meghídgedett tetemi annál tisztességesebben eltakarítassanak, Nagyságotok, Kegyelmeitek alázatosan invitálok s kérem is megemlékezvén maga haladóságáról, méltóztassék maga igaz alázatos szolgálója s Kedves Uram utolsó tisztességét megtisztelni, mely Nagyságotok, Kegyelmeiteknek gratiáját Kedves Gyermekeimkel alázatosan meg szolgálni igyekezem. Kívánom az Úr Isten megoltalmazván minden véletlen szomorú változásoktól Nagyságotok, Kegyelmeitek contestalandó gratiáját jutalmaztassa meg, maradván Nagyságotok, Kegyelmeiteknek alázatos szolgálója Árva Királyfalvi Röth Julianna. Nagy Mihály 2 January Anno 1724.”

A feleségnek 1733. évi gyászjelentése a fentiek hasonlóságára készült:

„Bizodalmas jóakaró Uramnak Kegyelmednek ajánlom igaz kötelességgel való szolgálatomat. A hatalmas Istennek megváltozhatatlan szoros Sententiaja azt hozta magával az bűnért és annyira hatott az egész emberi nemzetre, hogy valaki az világra születik,

annak egyszer az halált is meg kellyen kóstolnia. Az bűnnek zsoldja lévén az halál. Mely Istennek Szent Decretumát el nem kerülhetvén, az mi Kedves Édes Szülő Asszonyunk Anyánk is Tekintetes Nemzetes Királyfalvi Róth Juliánna Asszony, Néhai Tekintetes Nemzetes Szirmay András Édes Atyánk Urunk Eözvedgye is, ki is midőn Eözvedgyiségének 10. életének pedig 63. és már utóbbi két esztendő többnyire ágyban töltötte volna, akkori két heti súlyosabb betegeskedése után, sok Istenes fohászzkodásaival lelkét Teremtő Istenének az kitűl vette vala szép tsendesen megadta, nekünk elmaradott gyermekeink elfelejtethetlen keserűséget hagyván. Kinek is már meg hidegedett tetemei tőlünk egyebet nem kívánván, az tisztességes eltakarításnál, annak végbe vitelét megegyező akaratul rendeltünk e jövő Bőjtmás Havának 8-dik napjára Pazdicsi Pusztás Házamnál, úgy hogy ottan az halotti szokott Solennitás véghez menvén, eelink szokott temető helyében, az Pazdicsi Templomban említett Édes Asszonyunk Anyánk teste békísértessék, mely hogy annyival is tisztességesebben véghez mehessen nagy becsülettel kérem Kegyelmedet az megirt helyre 9 óra tájban magát az Asszonnyal Eő Kegyelmevel együtt megalázni ne terheltesse. Mely keresztényi indulattya s maga megalázását engedgye Isten Kedves Atyámfiaival Eő Kegyelmeikkel együtt örvendetesebb állapotokban szolgálhassuk meg.

Maradván Kegyelmednek Nagymihály. 23. Febr. 1733.

Alázatos szolgálja Szirmay Menyhért."

A híres történelmi személyiség Károlyi Sándor, (aki hegyaljai szőlőbirtokos is volt és jó kapcsolatai voltak Zemplén megyével) halálhíret, temetését így tudatta fia:

„Tekintetes Nemes Vármegye!

Minek utána az őszi és téli változások alá vetetett időknék alkalmazossága és az pestisnek nevezetesebb gyülekezését tiltó maradványai megszűntek, Istenben elnyugodott Szerelmes Édes Uram Atyám Néhai Méltóságos Nagy Károlyi Gróff Károlyi Sándor Uram Eő Nagysága itt való régi szokás szerint leendő eltakarítására s Károlyi szomorú házamnál letéttetett hideg tetemeinek a Szent Ferenc szerzetbeli Tisztelt Atyák gondviselése alatt lévő templomban, mint életében választott temetőhelyébe leendő által kísérésére Méltóságos Püspök Fő Pásztorom Kegyes Uram Atyám Eő Excellenciaja egyező tetszéséből s rendeléséből közelebb esendő Szent Iván havának 22-dik napját intéztem. Mely napra és helyre a Tekintetes egyenemely Gremiumokból érkezendő Uri Tagoknak magok megalázásával említett néhai Méltóságos Uram Atyám Eő Excellenciaja végső becsületit szaporítani méltóztatnak, venni fogom nagy hálaadással az Tekintetes Nemes Vármegyének érdemlett tiszteletere és szolgálatjára. Aki egyeb aránt valamint mindenkor voltam úgy vagyok hazafüti szeretetiben és tapasztalt jó indulatjában ajánlom, maradok igaz köteles szolgálja a Tekintetes Nemes Vármegyének és szives jóakarója Károlyi Ferenc. Nagykároly 13. May. 1744."

A híres történelmi személyiség, Mikszáth regényéből közismert hős Buttler János halálát a következőként tudatták örökösei a vármegyével, hiszen a buttléri alapítványok a zemplénieket is segítették.

„Tekintetes Nemes Vármegye!

Néhai méltóságos Bárdányi gróf Buttler János, cs. kir. aranykulcos, a törvény által is elismért, s örökített, különösen pedig a Tekintetes Vármegye Karaira és Rendekre kihatással volt jölvető életnek hetvenharmadik évében, a mai nap hajnalán, a Helvétziai hitvallást követők halotti ájtatosságokbani buzgó részvételé után korelyengülésből következett jobbéltreai ászzenderültét mélyen megilletődött szívvel, s telyes tisztelettel szomorúan jelentjük. Akik is a megboldogultat szives emlékköbe, magukat pedig nagy becsú kegyeikbe ajánlva, telyes tisztelettel vagyunk Dobóruszknán, tavaszutó 3-kán 1845.

A tekintetes Nemes Vármegyének alázatos és tisztelettel szolgálja és szolgálója Gróf Buttler Sándor és neje született Báró Barkóczy Éva néhai gróf Buttler János örökösei."

Ma Zemplén megye levéltárában a közgyűlési iratok között több szózat, a gyászjelentés-gyűjteményben pedig több ezer gyászhiradást őrzünk, közöttük híres irodalmárok, történészek, közéleti emberek is vannak. A gyászjelentések szép bizonyítékai a végtisztesség megadásának, a végső búcsúnak és értékes történelmi források is egyben.

Dr. Hőgye István

Felhasznált források: Zemplén megye levéltára Sátoraljaiújhely Közgyűlési iratok 1558—1848. — A Szirmay család iratai. — A Buttler család levéltára.

A népi gyógyászat emlékei a Balaton környékén

Az itt következő népi gyógymódokat szülőfalumban, a Somogy megyei Kapolyban, valamint Tihanyban hallottam.

Kemencébe bújtatás. Mint afféle gyerek én is nagyon szerettem télen szánkázni, de mivel csak egy pár cipőm volt, azt nem engedte édesanyom felhúzni szánkázáskor, ezért a gyapjúfonalból kötött tutyikban mentem el szánkázni. A tutyim átázott, de én nem törődtem vele. Amíg a nagy dombra felhúztam a szánkát, jól kiizzadtam. Az egy kilométernyi hegyről lesikló szánkón, az átázott tutyiban és izzadt ruhámban annyira átfáztam, hogy megbetegedtem.

Hívtak hozzám orvost, azt mondta: *szegedésem* van. Írt valami folyadékot, de bizony nem használt. Többször pedig nem vehették meg az orvosságot, mert nem volt rá pénz. Állandóan rázott a hideg, hasztalan rakták rám a meleg búzakorpás borogatást, nem szűnt a szegedésem. Éppen kenyérsütés volt nálunk, mikor átjött a szomszédasszonyunk érdeklődni felőlem és azt mondta édesanyámnak: